

Kapitola 15

Subsaharská Afrika v české zahraniční politice: Nová koncepce, obnovení odboru a výzvy předsednictví EU

Ondřej Horký

I v roce 2008 zůstal region subsaharské Afriky na okraji politického a hospodářského zájmu České republiky.¹ Ministerstvo zahraničních věcí nevnímá region jako prioritu, ale jako nezbytnou agendu ČZP. Zejména v reakci na připravované české předsednictví Evropské unie v prvním pololetí roku 2009, ale také na možnost přehodnocení vztahů se vzdálenějšími teritorii po začlenění České republiky do evropských a transatlantických struktur, však pozornost k subsaharské Africe posílila jak na institucionální, tak i na koncepční úrovni. To z ní mezi ostatními regiony tvoří výjimku.

Tato pozornost vychází z nesouladu, ve kterém se subsaharská Afrika nachází na jedné z předních příček priorit politiky EU, zatímco v domácím prostředí na místech posledních. Ačkoli vytvoření Odboru států subsaharské Afriky na MZV a schválení jím připraveného dokumentu *Příprava strategické debaty o přístupu České republiky k Africe* Výborem pro Evropskou unii předcházela rozhodnutí z roku 2007, teprve v roce následujícím se směřování ČZP vyjasnilo a potvrdilo trend k posilování evropské a multilaterální roviny vztahů, kterou MZV vůči subsaharské Africe do té doby zanedbávalo.

Přes poměrně silnou intenzitu bilaterálních vztahů v roce 2008 se však činnosti upíraly především k připravovanému předsednictví EU v první polovině následujícího roku. Česká republika si neklade vysoké ambice a období předsednictví chce především profesionálně překlenout. Během předsednictví nebude pod nově zřízený odbor spadat pouze pozornost politickému vývoji v subsaharské Africe a předpokládaná implementace *Společné strategie EU–Afrika*, ale také koordinace převážně rozvojové a hospodářské agendy s celým regionem Afriky, Karibiku a Tichomoří, včetně vyjednávání dosud neuzavřených Dohod o hospodářském partnerství (EPA).

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Vzhledem ke kritizované nekonceptčnosti ČZP a přes nízkou prioritu, která je jí přisuzována, potvrdila subsaharská Afrika svoji výjimečnost jako první mimoevropský region, jehož strategie byla od dob zastaralé *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* schválena na vládní úrovni.² Název dokumentu *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe*, který schválil Výbor pro Evropskou unii, je však poněkud zavádějící.³ Oproti skromnému názvu totiž obsahuje konkrétní návrh strategie České republiky vůči africkému regionu. A ačkoli podle předkládací zprávy měl dokument sloužit jako „podklad pro širší debatu o přístupu ČR k Africe“, nebyl zveřejněn.

Prvotní verzi dokumentu připravil nově vzniklý Odbor států subsaharské Afriky MZV (AFR) na podnět Úřadu vlády ČR z předchozího roku. Ačkoli se zaměřuje na celou Afriku, čímž reflektuje panafricanismus *Společné strategie EU–Afrika*, důraz klade na Afriku subsaharskou, což vychází nejen z tradičního regionálního členění ČZP, ale také z členění většiny států Evropské unie a mezinárodních organizací. Materiál byl nejdříve projednáván vnitroresortně, poté během jara 2008 dvakrát meziresortně a dvakrát ve Výboru pro EU. Od původní verze nedoznal významnějších změn. Podobně jako v předchozích letech tak posílení vztahů se subsaharskou Afrikou vychází z evropeizace ČZP.

Základní rozdíl *Přípravy strategické debaty o přístupu ČR k Africe* oproti předchozí koncepci z roku 2002 spočívá v doplnění multilaterální a evropské dimenze k bilaterální. Formulaci, že předchozí rozvíjení vztahů s teritoriem „ustrnulo na tradičním bilaterálním pojetí“, lze vnímat i jako sebekritiku ČZP.⁴ Dokument představuje čtyři základní důvody pro české angažmá v regionu a váže je k národním zájmům. Za prvé to jsou bezpečnostní rizika, dále možnost získání podpory na multilaterálních fórech, zamezení negativních důsledků ze ztráty vlivu v Africe kvůli vstupu nových mocností a konečně hospodářské příležitosti s přírodními zdroji. Chudobu vnímá strategie nejen jako problém sám o sobě, ale zejména jako příčinu bezpečnostních hrozeb, ostatně podobně jako klimatické změny.

Dokument člení kontinent na Maghreb a subsaharskou Afriku, kterou dále dělí na Afriku frankofonní, Africký roh a jižní Afriku. Jako teritoriální prioritu MZV zvolilo oblast Afrického rohu. Zdůrazňuje, že v Addis Abebě sídlí Africká unie, kam by ministerstvo obrany mohlo vyslat přidělence, neudává však jako důvod dobré bilaterální vztahy s Etiopií. V rámci dvoustranné rozvojové pomoci preferuje dvě prioritní země, které nemusí být nutně sídlem rezidentního velvyslanectví. Jejich výběr však nepředjímá, protože by měl být součástí nové koncepce zahraniční rozvojové spolupráce.⁵ Jako novou možnost ukazuje přidružení diplomata/ky odpovědné/ho za rozvojovou spolupráci k úřadu jiné země. V případě pomalé demokratizace navrhuje také zvolit Zimbabwe za jeden z prioritních států transformační spolupráce a ve všech akreditovaných státech dbá na aktivity typu malých lokálních rozvojových projektů a kulturních akcí, které můžeme považovat za součást veřejné diplomacie České republiky.

V multilaterální oblasti návrh podporuje bezpečnostní iniciativu Africké unie *African Peace and Security Architecture* (APSA) a účast v mírových misích zejména prostřednictvím pozorovatelů ve vojenských misích OSN a policejních expertů v civilních misích Evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP). Priority hospodářství a bezpečnosti, zvolené v rámci Evropské unie, spadají do priorit již obsažených v *Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*.

Výbor pro Evropskou unii, který novou strategii v červnu 2008 schválil, souhlasil, aby se Česká republika zapojila do čtyř implementačních týmů Akčního plánu *Společné strategie EU–Afrika* přijaté v prosinci 2007 na summitu EU–Afrika v Lisabonu. MZV se stalo koordinátorem a gestorem v týmech Partnerství EU–Afrika pro demokratické vládnutí a lidská práva (aktivně) a Partnerství pro mír a bezpečnost (pasivně). V první skupině se chce zaměřit na tzv. *peer review* mechanismy v oblasti veřejných financí. Ministerstvo průmyslu a obchodu se zapojilo do implementačních týmů Partnerství pro obchod a regionální integraci (aktivně) a Partnerství pro energii (pasivně). Zatímco v prvním týmu by Česká republika ráda prosazovala svůj liberální přístup k EPA, u druhého zdůrazňuje možné přínosy pro svoji energetickou bezpečnost.

Činnost dalších implementačních týmů by tematicky spadaly do gesce ministerstev životního prostředí, vnitra a školství, mládeže a tělovýchovy, které se nakonec nezapojí. Zvláště účast prvně jmenovaného resortu na implementaci týmu ke klimatickým změnám měla doplnit roli České republiky jako koordinátorky unijních postojů v Komisi OSN pro udržitelný rozvoj. Kvůli omezeným kapacitám se zapojení resortů do implementace akčního plánu stalo jediným sporným bodem dokumentu. Nicméně pokud se podle předkládací zprávy během předsednictví od České republiky očekávalo zapojení alespoň do jednoho partnerství, lze účast ve dvou oblastech hodnotit jako úspěch.

V politickém prostoru jinak zůstává subsaharská Afrika i nadále marginalizovaná. O mírném, avšak stále zanedbatelném nárůstu zájmu vlády o region, který lze však především spojit s výzvou českého předsednictví EU, svědčí kromě vypracování dokumentu *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* na zakázku Úřadu vlády ČR i postoj samotného předsedy vlády. Premiér veřejně ocenil úsilí o pomoc rozvojovým zemím, kterou prokázali občané ČSSR, unesení v roce 1983 v Angole – a to přes její politickou motivaci v období studené války.⁶ Také vyjádřil zájem o cesty do subsaharské Afriky i po skončení předsednictví.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Bilaterální vztahy

Ve srovnání s předchozími lety charakterizovala rok 2008 vysoká intenzita vzájemných návštěv. V návaznosti na oficiální návštěvu prezidenta republiky v Jihoafrické republice na sklonku roku 2006, kterou MZV ohodnotilo jako úspěšnou, provedla 19. a 20. 5. 2008 dnes již bývalá viceprezidentka Jihoafrické republiky Phumzile

Mlambo-Ngcuka pracovní cestu do České republiky.⁷ Setkala se s prezidentem, premiérem i pražským primátorem. Agendu tvořily tradičně vzájemný obchod a spolupráce v oblasti technologií, vzdělání a cestovního ruchu. V rámci prioritního programu jihoafrické vlády Joint Initiative on Priority Skills Acquisition (JIPSA) zahájilo v roce 2008 bakalářské studium na Dopravní fakultě Univerzity Pardubice 17 studentů/ek. Také Textilní fakulta Technické univerzity v Liberci navázala na předchozí spolupráci s jihoafrickým sdružením podniků Frame Group a přijala 18 jihoafrických studentů/ek ke studiu magisterského oboru v angličtině.⁸

Těsně po návštěvě jihoafrické političky přijal 22. května ministr zahraničních věcí zambijského resortního kolegu Kabingu Pandeho. V souvislosti s prezidentskými a parlamentními volbami v Zimbabwe dominovala rozhovoru politická témata, otázka českých investic v Zambii, možnost rozpočtové podpory jako formy rozvojové spolupráce s touto prioritní zemí a neutěšený stav naplňování českých rozvojových projektů v oblasti zdravotnictví v této prioritní zemi české rozvojové spolupráce. Současná obchodní výměna se Zambii je jinak zanedbatelná.⁹

V půlce května navštívil oficiálně český premiér M. Topolánek Mali a Kapverdy. Návštěvu naplánovalo MZV v souvislosti s mezipřistáním při cestě na summit EU–Latinská Amerika v Limě a přijetí na Kapverdách 13. května zhodnotilo jako úspěšné. Díky „zvláštnímu partnerství“, které bývalá portugalská kolonie uzavřela s EU na sklonku roku 2007, převedlo MZV na jaře 2008 tento malý ostrovní stát, na kterém má Česká republika honorární konzulát, z působnosti zastupitelského úřadu v ghanšské Akkře pod Lisabon. V hlavním městě Praia dojde během českého předsednictví EU v prvním pololetí roku 2009 k ministerskému setkání EU–Kapverdy.

18. května pak M. Topolánek navštívil Mali. Původně měl navštívit Mauritanii, ve které byl za čtvrt roku poté proveden vojenský puč. Z organizačních důvodů na mauritánské straně však z návštěvy sešlo. Mali je z hlediska obchodu pro Českou republiku významnější, neboť sem v roce 2007 vyvezla zboží za půl miliardy Kč.¹⁰ Premiér nabídl zemi školení v bezpečnostní oblasti, hlavní agenda jednání však spočívala v možnosti prodeje nadbytečných letounů armády L-159.¹¹ Výsledky jednání obě strany odmítly sdělit.¹²

Situace ohledně zachování zastupitelských úřadů se zřejmě uklidnila. MZV již vážně uvažuje o otevření diplomatického zastoupení ve frankofonní Africe, zřejmě však finančně méně náročnou formou přidruženého diplomata/ky k jinému velvyslanectví nebo společné ambasády s dalšími státy EU. Ale z ekonomických důvodů i nadále uvažuje o uzavření jednoho úřadu, který odmítlo specifikovat. Nepovažovalo by jej však za ztrátu pozic. V souvislosti s posíleným zaměřením na Africký roh plánuje stavbu nové budovy velvyslanectví v Addis Abebě.

Hospodářské vztahy

Česká republika má se subsaharskou Afrikou i nadále aktivní obchodní bilanci. V období od října 2007 do září 2008 dovezla zboží za 7 miliard Kč, tedy o 11 procent více než v předchozím období. Vývoz rostl ještě rychleji, o 17 procent, dosáhl částky 10,2 miliardy Kč. Přes příznivý trend však podíl subsaharské Afriky na celkovém zahraničním obchodu klesá: tvoří 0,3 procenta na dovozu a 0,4 procenta celkového vý-

vozu. Subsaharská Afrika dlouhodobě ztrácí závislost na evropském hospodářském cyklu, a proto by mohl být důsledek celosvětové hospodářské krize na vzájemný obchod méně nepříznivý než s jinými teritorii.

Z hlediska teritoriálního rozdělení jasně dominuje obchod s Jihoafrickou republikou: mírně přesahuje dvě třetiny vývozu a polovinu dovozu. Dalšími významnými importéry českého zboží jsou Mali a Nigérie; následují Etiopie, Angola a Ghana.¹³ Ze subsaharské Afriky do České republiky naopak nejvíce exportují Nigérie, Mozambik, Mauricius a Kamerun. Ačkoli ve struktuře českého vývozu jasně převládají stroje, dopravní prostředky, polotovary a průmyslové výrobky, struktura dovozu není zcela asymetrická: zboží s nízkou přidanou hodnotou, např. potraviny, nezpracované suroviny a paliva, nedosahují ani polovinu importů.¹⁴

V oblasti obchodu působí celá řada smíšených obchodních komor: Česko-afriická, Česko-jíhoafrická, Česko-somálská smíšená a Česko-Rovníková Guinea-Gabon-Senegal-Guinejská obchodní komora, Nigerijsko-česká hospodářská komora a obchodní rada.¹⁵ Česko-beninská smíšená obchodní komora také oznámila české investice v oblasti zemědělství.¹⁶ Posílit by však měla i státní podpora vývozu, protože ministerstvo průmyslu a obchodu uvažuje o zařazení Jihoafrické republiky a Nigérie mezi prioritní, resp. preferované země exportní strategie.¹⁷ V oblasti obchodu je také velice aktivní Velvyslanectví Jihoafrické republiky v České republice.

Bezpečnost a lidská práva

V oblasti bezpečnosti a lidských práv v roce 2008 dominovaly stejné regiony jako v roce předchozím: pokračující konflikt v Dárfúru, obnovené boje v Konžské demokratické republice a zhoršená situace v Zimbabwe v souvislosti s volbami. V žádném z případů se Česká republika významně bilaterálně neangažovala, s výjimkou poskytnutí humanitární pomoci. MZV vydalo k situaci v Zimbabwe dvě prohlášení, zatímco na další události v Africe nereagovalo. Měsíc po parlamentních volbách a po prvním kole prezidentských voleb vyjádřilo „velké znepokojení [...] nad případy násilí a porušování lidských práv“.¹⁹ Několik dní po druhém kole prezidentských voleb pak „zklamání“ a „politování nad utrpením občanů Zimbabwe, postižených vlnou předvolebního násilí“.²¹ V obou předchozích případech zdůraznilo odpovědnost země a regionálních uskupení v řešení krize. V mezidobí ukončil svou misi v Harare český velvyslanec. Na rozdíl od některých západních politiků a političek ministr prezidenta Roberta Mugabeho k odstoupení do konce roku nevyzval.

Na druhou stranu lze kladně hodnotit pomoc Zimbabwe ve výši přes půl milionu Kč z prostředků transformační spolupráce. Odbor lidských práv a transformační politiky využil rezervy v rozpočtu a podpořil vydávání nezávislého měsíčníku, tisk studií a materiální pomoc nezávislým médiím. Na seznamu prioritních zemí s nedemokratickým režimem v Konceptu transformační spolupráce z roku 2005 nalezneme pouze Bělorusko, Barmu a Kubu, a proto rozšíření podpory pro africkou zemi posiluje důvěryhodnost lidskoprávní politiky České republiky.²² Kromě toho se u příležitosti konference Forum 2000 v říjnu 2008 setkal ministr Karel Schwarzenberg se zimbabwskou političkou Trudy Stevenson z frakce Hnutí pro demokratickou změnu Artura Mutamby (MDC-M).

Na multilaterální úrovni v roce 2008 Česká republika také prosazovala zařazení Zimbabwe na agendu Rady OSN pro lidská práva a aktivně se podílela na formulaci společné pozice EU. V oblasti bezpečnosti se dále podílela na zajišťování bezpečnosti v subsaharské Africe vysláním jedenácti policistů a vojáků v misích OSN v Libérii a Konžské demokratické republice. Nově zahájili svou činnost dva důstojníci ve francouzském velitelství mise EUFOR v Čadu a Středoafričské republice. Proti výraznějšímu angažmá argumentuje MZV vytížením sil v Afghánistánu a Kosovu a do budoucnosti je nepředpokládá ani nově schválená strategie.

Teoreticky by mohla být v Africe nasazena česko-slovenská bojová jednotka rychlého nasazení, tzv. *battlegroup*, o síle asi 1500 příslušníků/ic v druhém pololetí roku 2009 v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky.²³ Ve skutečnosti však doposud žádná *battlegroup* EU nikde nezasáhla, a to ani za francouzského předsednictví po vyostření konfliktu v konžské provincii Severní Kivu na sklonku roku 2008. Rozhodnutí o vyslání totiž vyžaduje politickou vůli vysílajících zemí a souhlas všech členských států EU. Nejmenovaní čeští a slovenští představitelé údajně tvrdili, že česko-slovenská jednotka není určena pro nasazení v Arktidě a v Africe.²⁴ V každém případě ministr zahraničních věcí nepovažuje za „smysluplné rozptýlit síly“ a naopak snahu „u všeho býti“ označil za „falešnou“.²⁵ Nasazení česko-slovenské jednotky se proto jeví jako nepravděpodobné bez ohledu na humanitární závažnost možného konfliktu v subsaharské Africe.

Ministr sice nevyloučil materiální podporu bezpečnostnímu úsilí v Africe, avšak Česká republika nevyhověla žádosti generálního tajemníka OSN z předchozího roku na poskytnutí šesti vrtulníků pro mírovou misi OSN v Dárfúru. Zprovoznění nadbytečných českých vrtulníků by prý bylo podle ministerstva obrany časově a finančně náročné.²⁶ Ke sklonku roku odmítla obdobně mluvčí MZV navýšení sil OSN v Konžské demokratické republice kvůli vytížení kapacit „v oblastech, které považujeme z pohledu naší zahraniční politiky za prioritnější“.²⁶

Příprava a předsednictví Evropské unie

České předsednictví v Radě Evropské unie se stalo velkým impulzem pro vznik *Přípravy strategické debaty o přístupu ČR k Africe*. Na rozdíl od dvoumilionového Slovinska, které disponuje omezenějšími prostředky a v subsaharské Africe nemá jediný zastupitelský úřad, se MZV rozhodlo k tomuto okrajovému regionu přistoupit aktivněji. Za předsednictví v pracovních skupinách Společné zahraniční a bezpečnostní politiky pro Afriku (COAFR) a pro region Afriky, Karibiku a Tichomoří (ACP) bude odpovědný právě Odbor států subsaharské Afriky. Vzhledem k objemu agendy zůstává odbor stále slabě obsazený, a předsednictví bude proto vyžadovat těsnou spolupráci Stálého zastoupení u Evropské unie v Bruselu a zastupitelských úřadů v regionu, zvláště pak v souvislosti s vleklými i náhlými krizemi, pro které bude hledat společnou pozici EU.

Z dlouhodobých agend bude muset Česká republika v prvním pololetí roku 2009 zajistit pokrok v jednotlivých partnerstvích Akčního plánu *Společné strategie EU–Afrika*. Čeká ji také nelehký úkol dovršit nastavení implementačního mechanismu dokumentu a zahrnout do něho občanskou společnost a parlamenty. Během předsed-

nictví se chce také zaměřit na volební procesy a na prohloubení politického dialogu s jednotlivými zeměmi a regiony Afriky. Zatímco francouzské předsednictví podpořilo iniciativu pro země Sahelu, MZV se pokusí obnovit iniciativu v oblasti Afrického rohu. Vzhledem k tomu, že na rozdíl od bývalých koloniálních mocností nemá Česká republika v Africe příliš velké zájmy, může podle ministerstva působit konsenzuálně.

Určitou výjimkou se však může stát uzavírání problematických Dohod o hospodářském partnerství (EPA) s regionem Afriky, Karibiku a Tichomoří. V této oblasti nedošlo ke změně mandátu, a proto se Česká republika bude snažit o získání politické podpory pro vyjednávání (francouzské předsednictví na uzavření dohod nemělo zájem). Vzhledem k výrazně liberální pozici České republiky je otázka, zda se jí podaří jednání odblokovat, protože partnerské země se obávají o ochranu svých trhů. Zdá se, že ČR v této oblasti pouze extrapoluje své pozitivní zkušenosti z úspěšného uplatnění neoliberálního modelu transformace, jehož aplikace na rozvojové regiony je však omezená. Možná i proto českou diplomacii překvapila konfliktnost tématu na jednání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC) Evropské unie ke konci roku 2008, kterou jistě posílí hospodářská recese.²⁷

Z hlediska pořádaných akcí Česká republika uspořádá tradiční formáty politického dialogu: ministerské „Trojky“ Evropské unie s Jihoafrickou republikou, Hospodářským společenstvím západoafrických států ECOWAS, Africkou unií a Ministerské rady se zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří (ACP). Z novějších formátů pak např. ministerskou „Trojku“ s Kapverdami na základě závazku přijatého za slovinského předsednictví. MZV bude také usilovat o uspořádání ministerské „Trojky“ s Nigérií, od čehož si slibuje posílení dvoustranných vztahů a vytvoření nového rámce spolupráce s EU. Vzhledem k zaměření ČZP na Africký roh bude MZV rovněž usilovat o uspořádání ministerské „Trojky“ s Mezivládním úřadem pro rozvoj východní Afriky IGAD. Největší akcí předsednictví se stane Společné parlamentní zasedání EU a zemí ACP, které se bude konat v Praze od 4. do 9. 4. 2009.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Nejvýznamnější proměnu mezi hlavními aktéry ČZP vůči subsaharské Africe představuje znovuzaložení Odboru států subsaharské Afriky jeho oddělením od Odboru států Afriky a Blízkého východu v lednu 2008.²⁷ Personálně se odbor skládá ze sedmi pracovníků/ic včetně sekretariátu. Za předsednictví EU posílí o dvě místa a dva *secondments* z Dánska a Evropské komise a dva stážisty/ky. O postoji ČZP vůči subsaharské Africe svědčí, že africký odbor bude zodpovědný nejen za pracovní skupinu Rady COAFR, ale také za ACP. Mnohé státy EU totiž agendu, upravenou *Dohodou z Cotonou*, považují za převážně technickou a svěřují ji odborům, sekcím nebo ministerstvům odpovědným za rozvoj. Oproti tomu Česká republika dává důraz na politickou komponentu Dohody a její propojení obchodní a rozvojovou agendou.

V souvislosti s přípravou strategie vůči subsaharské Africe hrál důležitou roli Úřad vlády ČR, který se také stal iniciátorem její přípravy. Podle MZV panuje mezi oběma

institucemi dobrá komunikace. Ostatní ministerstva prý strategii uvítala, protože reaguje na současný vývoj kontinentu, a projevila zájem o zapojení do implementačních týmů některých partnerství *Akčního plánu Společné strategie EU–Afrika*. Jejich vztahy s MZV se však ukázaly jako poněkud problematické, protože kvůli omezeným kapacitám během předsednictví resorty nebyly s to svoji účast v týmech přislíbit. V zákonodárné oblasti hrála v roce 2008 nejdůležitější roli Poslanecká sněmovna, resp. její Zahraniční výbor. Zatímco v roce předchozím projednal Výbor pro záležitosti Evropské unie Senátu předběžný návrh *Společné strategie EU–Afrika* bez dalších doporučení, v roce 2008 se Afrika na jednáních Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost neobjevila.²⁸ Poslanecká sněmovna se navíc v rámci předsednictví EU zapojí do parlamentní spolupráce se zeměmi Afriky včetně formou výměny delegací a uspořádá v první polovině roku 2009 společnou akci.²⁹ Zahraniční výbor také podpořil závěry *Přípravy strategické debaty o přístupu ČR k Africe*, avšak požádal MZV o faktické dodržování zařazení Angoly a Zambie mezi prioritní země zahraniční rozvojové spolupráce. Jinak výbor nevyžaduje větší iniciativu vlády v oblasti africké bezpečnosti, a respektuje tak priority ČZP. Mimo své listopadové zasedání se výbor zabýval africkými tématy v souvislosti s projednáváním materiálu Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a při setkání s novými velvyslanci/kyněmi před odjezdem do teritorií.

ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA VŮČI AFRICKÉMU PROSTORU V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Ve veřejném prostoru zůstává subsaharská Afrika spojována především s ozbrojenými konflikty a chudobou. Obě témata spojují aktivity české veřejnosti v reakci na etnické násilí po prezidentských volbách v Keni na konci roku 2007. Ačkoli MZV k událostem v Keni nevydalo žádné prohlášení, veřejnost ministrovi zahraničních věcí zaslala množství dopisů a Humanistické hnutí s Amnesty International svolaly na 4. 1. 2008 demonstraci na Václavském náměstí v Praze, které se zúčastnilo několik desítek lidí.³⁰ V zemi totiž působí nezisková rozvojová a humanitární organizace ADRA a Humanistické hnutí zde vede projekty adopce na dálku.

Média i nadále zobrazují subsaharskou Afriku nejčastěji jako místo hluboké chudoby, válečných konfliktů a bezpráví, nebo zdůrazňují její jinakost a exotiku. Jako příklad lze uvést reklamní internetový banner a city light vitrínu, inzerující spuštění nového zpravodajského kanálu Z1. Zobrazovaly domorodce s tradičním zdobením těla se samopaly přes rameno a se sloganem „Ne o zájezdech do černé Afriky, ale o černých obchodech“. Kromě informací o kulturních akcích, rozvojové a humanitární pomoci tisk v roce 2008 informoval o ČZP vůči subsaharské Africe především v souvislosti s kriminalitou: o přepadení auta a lehkém zranění českého konzula v Ghaně, o zabití dvou útočníků českým policistou v sebeobraně v Libérii a o nevydání uprchlého Radovana Krejčíře, stíhaného v České republice za majetkové a násilné trestné činy.³¹ Z politických událostí média pojednávala především o dění v Zimbabwe. Z médií o regionu subsaharské Afriky výrazněji informuje internetový deník *Aktuálně.cz*.

V akademické oblasti stojí za zmínku vydání několika odborných, zejména historických knih a konání 3. ročníku mezinárodní afrikanistické konference Viva Africa, které se na Západočeské univerzitě v Plzni ve dnech 25. a 26. 4. 2008 zúčastnilo téměř 40 účastníků/ic. Africké sympozium v rodišti cestovatele Emila Holuba ze 4. 10. 2008 se pak věnovalo ženám cestovatelů. Ústav mezinárodních vztahů uspořádal 16. 9. 2008 expertní seminář k povolební situaci k Zimbabwe.

ZÁVĚR

Nová koncepce ČZP vůči subsaharské Africe, obnovení příslušného odboru a předsednictví EU: tyto tři výzvy pro rok 2008 určil již rok předcházející.³² Celkově tedy uplynulý rok nepřinesl velká překvapení: české angažmá v regionu výrazně neposílilo ani nenaznačilo odklon od současných zahraničněpolitických priorit České republiky ve východní a jihovýchodní Evropě. Váha subsaharské Afriky ve vnějších politikách EU a zahraničních politikách mnoha členských států však vedla vládu a MZV k soustředěnému úsilí potvrdit místo České republiky mezi vyspělými evropskými státy i se slabou politickou vůlí, nízkou veřejnou podporou a omezenými personálními i finančními možnostmi.

Ve srovnání s jinými neprioritními regiony mohou tyto okolnosti vést k větší efektivitě ČZP v subsaharské Africe. Novou koncepcí *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* lze hodnotit za realistickou: navrhovaná strategie nepředpokládá významnější angažmá v oblasti bezpečnosti, počet zastupitelských úřadů by měl zůstat beze změn, stejně jako počet prioritních zemí v rámci zahraniční rozvojové spolupráce. Zároveň ji lze ocenit pro svou aktuálnost, neboť odpovídá na geopolitické změny v africkém regionu a snaží se o optimální využití stávající bilaterální struktury i na evropské a na multilaterální rovině.

Obnovený Odbor států subsaharské Afriky na MZV, Stálé zastoupení u Evropské unie v Bruselu, zastupitelské úřady v regionu, ale i Úřad vlády ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR projdou během českého předsednictví v první polovině roku 2009 zatěžkávací zkouškou. Česká republika může jako malá země s omezenými zájmy v regionu uspět v hledání společných stanovisek EU např. v naplňování *Společné strategie EU–Afrika*, kvůli její výrazně liberální pozici se však lze obávat neúspěchu v dojednávání *Dohod o hospodářském partnerství* s regionem Afriky, Karibiku a Tichomoří. Problémy mohou způsobit také nenadálé bezpečnostní a humanitární krize, které může zesílit krize hospodářská.

Ze střednědobého hlediska zůstává otevřenou otázkou, zda se podaří slibné směřování zahraniční politiky vůči subsaharské Africe udržet a zda posílená vůle k přímému či nepřímému angažmá v regionu vydrží i v období po skončení předsednictví, kdy se Česká republika ztratí z hledáčku evropských institucí i ostatních členských států EU. A tedy zda české předsednictví povede k širšímu uvědomění měnící se role Afriky ve světě, jejich příležitosti i hrozeb a pocitu sounáležitosti, nebo zda *Příprava strategické debaty o přístupu ČR k Africe* zůstane nenaplněným dokumentem.

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovoru srdečně děkuji Václavu Exnerovi, poslanci, 14. 11. 2008, a Jaromírovi Štětinovi, senátoru Parlamentu České republiky, 24. 11. 2008; Bronislavě Tomášové, ředitelce Odboru států subsaharské Afriky MZV, 18. 11. 2008; Jakubu Karfíkovi, vrchnímu řediteli Sekce mimoevropských zemí a rozvojové spolupráce MZV, 27. 11. 2008, a Janu Látalovi, referentu Odboru lidských práv a transformační politiky MZV, 25. 2. 2008 (e-mailem). Bronislavě Tomášové patří také velký dík za cenné připomínky a doplňky k předchozí verzi kapitoly.
- ² V méně rozpracované podobě se nachází strategie přístupu ke Střední Asii.
- ³ *Usnesení Výboru pro EU ze dne 2. 6. 2008 č. 21 k materiálu Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe.*
- ⁴ *Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe*, s. 10.
- ⁵ Zajímavá je zmínka o úsilí o efektivitu spolupráce v souladu s Pařížskou deklarací o efektivitě pomoci, která zejména posiluje „vlastnictví“ rozvojové spolupráce rozvojovými zeměmi.
- ⁶ *Prohlášení předsedy vlády ČR Mirka Topolánka k 25. výročí únosu československých občanů z angolské lokality Alto Catumbela.* Tiskový odbor Úřadu vlády ČR, 13. 3. 2008.
- ⁷ *Premiér přijme viceprezidentku Jihoafrické republiky.* Portál veřejné správy České republiky, 19. 5. 2008. On-line: (portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/7226/_s.155/10202?docid=115653).
- ⁸ Česká tisková kancelář, 26. 7. 2008.
- ⁹ Česká tisková kancelář, 22. 5. 2008.
- ¹⁰ *Tiskové informace vlády.* On-line: (www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=35287).
- ¹¹ Tuto část agendy na jednání dodatečně zařadil Úřad vlády ČR.
- ¹² Česká tisková kancelář, 18. 5. 2008.
- ¹³ O české dodávky podle MPO projevil zájem etiopské železnice. Česká tisková kancelář, 21. 9. 2008.
- ¹⁴ Český statistický úřad: *Statistika zahraničního obchodu.* On-line: (dw.czso.cz/pls/stazo/stazo.sta zo). Vlastní výpočty.
- ¹⁵ *Přehled zahraničních obchodních komor působících v ČR.* On-line: (www.businessinfo.cz/cz/clanek/nestalni-podpora-exportu/prehled-zahranicnich-obchodnich-komor/1001634/7780/).
- ¹⁶ Česká tisková kancelář, 25. 9. 2008.
- ¹⁷ Česká republika se prosazuje i v oblasti služeb: např. architektonický návrh firmy Helika na baziliku v Libreville v Gabonu a na nemocnici tamtéž realizovanou firmami Ross Holding a Puro-Klima podle návrhu stejné společnosti. Česká tisková kancelář, 28. 2. 2008 a 25. 3. 2008.
- ¹⁸ *Prohlášení MZV ČR k situaci v Zimbabwe*, 25. 4. 2008. On-line: (www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=59171).
- ¹⁹ *Prohlášení MZV k prezidentským volbám v Zimbabwe*, 1. 7. 2008. On-line: (www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=59175).
- ²⁰ Ministerstvo zahraničních věcí: *Koncepce transformační spolupráce*, 2005. On-line: (www.mzv.cz/public/d3/b8/4f/16396_14945_koncepce_transWEB.doc).
- ²¹ Ministerstvo obrany: *První česko-slovenský Battle Group EU zahájil přípravu*, 1. 4. 2008. On-line: (www.army.cz/scripts/detail.php?id=10929).
- ²² Gowan, Richard: *A Predictable Crisis.* E!Sharp, březen–duben 2008, s. 44. Jeden český „stratég“ podle Gowana po vstupu do EU uvedl: „Tolik jsme se snažili dostat do Evropy a nyní chcete, abychom šli do Afriky?“
- ²³ *Rozhovor s ministrem Karlem Schwarzenbergem.* Český rozhlas 1 – Radiožurnál, 11. 2. 2008.
- ²⁴ Česká tisková kancelář, 1. 8. 2008.
- ²⁵ *OSN hledá vojáky pro Kongo. Česko má jiné priority.* Aktuálně.cz, 24. 11. 2008.
- ²⁶ Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci: *Záznam z 5. zasedání Rady*, 25. 11. 2008, s. 5.

- ²⁷ Dále viz Horký, Ondřej (2008): *Subsaharská Afrika v české zahraniční politice*. In: Kořan, Michal a kol: *Česká zahraniční politika v roce 2007: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 306–317.
- ²⁸ *Usnesení výboru pro záležitosti Evropské unie ze dne 13. června 2007 č. 114. k předběžnému návrhu společné strategie EU–Afrika.*
- ²⁹ *Usnesení zahraničního výboru ze dne 12. listopadu 2008 č. 153 k bodu Zapojení ČR do partnerství Společné strategie EU–Afrika.*
- ³⁰ Česká tisková kancelář, 4. 1. 2008.
- ³¹ Česká tisková kancelář, 1. 2. 2008, 25. 3. 2008 a 29. 3. 2008.
- ³² Viz Horký, Ondřej (2008): op. cit.